

FAKTY A HODNOTY: POZNÁMKY K HUMOVEMU ZÁKONU

doc. PhDr. Mariana Szapuová, PhD.

Katedra filozofie a dejín filozofie
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Gondova 2
814 99 Bratislava, Slovenská republika
e-mail: *mariana.szapuova@uniba.sk*

Abstract

Conceiving facts and values as two distinct domains, which is dominant in contemporary philosophy, is closely related to the view according to which science and morals are seen as two separate worlds, too. Authors holding this view often refer to Hume's thoughts on morality as the most influential source of their view. In order to rethink the alleged dichotomy between facts and values, or between science and morality maybe therefore useful to return to this philosopher's thoughts on facts and values and reconstruct his argumentation to consider whether they way of his treating the so called *is – ought* problem entails the dichotomic view on facts and values.

Keywords

Science – Morality – Fact – Value – Hume – “Is-ought” problem

---

Úvod

Názor, podľa ktorého oblasť faktov a oblasť hodnôt predstavujú dva odlišné svety, patrí k všeobecne prijímaným názorom, a to nielen v európskej filozofickej tradícii, ale často aj v bežnom myslení najmä v prípade, že uvažujeme o vzťahu medzi vedou a morálkou. Ilustratívne možno uviesť výrok slávneho francúzskeho fyzika, matematika a aj filozofa vedy Henriho Poincarého, podľa ktorého etika sa nikdy nemôže dostať do konfliktu s vedou, pretože tvoria dva samostatné, od seba oddelené svety, ktoré sa síce môžu navzájom dotýkať, ale prieniky medzi nimi byť nemôžu. Podľa jeho názoru doménou vedy je oblasť faktov na rozdiel od etiky, ktorá sa týka hodnôt a noriem. „Etika a veda majú svoje vlastné domény, ktoré sa navzájom dotýkajú, ale jedna do druhej nepreniká. Tá prvá sa týka toho, o aké ciele sa máme usilovať, tá druhá nám ukazuje, ako môžeme tieto ciele dosahovať. Nikdy sa nemôžu dostať do konfliktu, lebo sa nikdy nestretnú“ (Poincaré 1907, 12). Poincaré tu explicitne usúvzťažňuje etiku s oblasťou toho, čo má byť, o čo sa máme usilovať, teda s oblasťou našich cieľov, kým veda sa týka podľa jeho názoru len a len faktov.

Táto myšlienka, ktorá sa spája s dichotomickým chápaním vzťahu faktov a hodnôt, je dodnes rozšírená v morálnej filozofii, v rámci ktorej najznámejším obhajcom principiálnej odlišnosti medzi hodnotovými súdmi, vrátane morálnych, a tvrdeniami o faktoch je nepochybne G. E. Moore a jeho kritika tzv. naturalistického omylu.¹ Spomenutý názor bol dlhú dobu – a do istej miery stále je – veľmi vplyvným aj v epistemológii a filozofii vedy 20. storočia, obzvlášť v novopozitívizme. Jeho prívrženci, najmä R. Carnap, ale aj takí autori blízki Viedenskému krúžku, ako bol A. J. Ayer, zastávali stanovisko, podľa ktorého hodnotové súdy sú zbavené (kognitívneho) zmyslu, hodnotiace vety nič netvrdia, nedajú sa dokázať, a teda do vedy nepatria.²

Myšlienka o oddelenom svete faktov a hodnôt, spojená s názorom o oddelených sférach vedy a morálky, je pomerne rozšírená aj mimo oblasti filozofie, v takpovediac bežnom povedomí a, ako sa domnievam, podpísala by sa pod ňu aj prevažná väčšina (prírodo)vedcov. V pozadí tohto názoru o oddelenom svete faktov a hodnôt, ktorý predpokladá alebo postuluje nepreklenuteľnú priepasť medzi týmito dvoma sférami, je predstava, ako na to poukazuje Searle, že hodnoty sa nenachádzajú vo svete tak, ako sa v ňom nachádzajú, povedzme, kamene alebo stromy, ale pochádzajú od ľudí, lebo ich existencia sa viaže na ľudský svet, na ľudské túžby a na ľudské konanie (Searle 2007, 235). V hodnotách, na rozdiel od faktov, sa vyjadruje vzťah človeka, jeho potrieb a záujmov k predmetnému svetu či k dôsledkom ľudského konania. Referenčným rámcom, na ktorý sa vo filozofických diskusiách o faktoch a hodnotách najčastejšie odkazuje, je najmä známa myšlienka Davida Huma, podľa ktorého morálka sa netýka toho, čo *je*, ale toho, čo *má byť*, viaže sa na ľudské túžby a na ľudské konanie. Samotnú morálku Hume vysvetľuje ako niečo, čo sa viaže na ľudskú prirodzenosť, čoho súčasťou je aj morálny cit a schopnosť zastávať hodnotové stanoviská a formulovať morálne súdy. V súlade so svojím emotivizmom Hume umiestňuje základy morálky do oblasti ľudských pocitov, vášní a túžob. Schopnosť morálneho súdenia, schopnosť rozlišovania medzi cnosťou a nerestou, dobrom a zlom korenia v citovej zložke ľudskej prirodzenosti.

Ak si teda kladieme otázku vzťahu faktov a hodnôt či vzťahu vedy a morálky, bude azda vhodné vrátiť sa k tomuto filozofovi, zrekonštruovať jeho argumentáciu a zvážiť jeho význam pre súčasné uvažovanie o vzťahu medzi vedou a morálkou. Komplexnosť a náročnosť takejto úlohy presahujú možnosti tejto štúdie, v rámci ktorej čitateľovi a čitateľke ponúknem len svoje predbežné poznámky, ktoré si zaiste vyžadujú ďalšie rozpracovanie. V tejto štúdii najprv stručne zhrniem najrozšírenejšiu interpretáciu Humových názorov týkajúcich sa vzťahu faktov a hodnôt

---

¹ Z domácich zdrojov pozri k problematike naturalistického omylu napr. (Remišová 2004; Palovičová 2001).

² Zaujímavú paralelu medzi dichotómiou faktov a hodnôt na jednej strane a analytickými a syntetickými súdmi na druhej strane v novopozitívizme načrtáva H. Putnam (2002), podľa ktorého prvá dichotómia padá spolu s druhou.

a následne sa pokúsim o vlastnú rekonštrukciu myšlienkového postupu tohto autora so zámerom zistiť, či jeho názory na vzťah faktov a hodnôt, presnejšie na problém vzťahu medzi tvrdeniami o tom, čo *je*, a o tom, čo *má byť*, nevyhnutne implikujú aj vyššie načrtnutý názor o existencii nepreklenuteľnej priepasti medzi svetom faktov a svetom hodnôt, a následne o oddelených svetoch vedy a morálky.

Štandardná interpretácia tzv. Humovho zákona

Štandardná aj v súčasnosti rozšírená interpretácia Humových názorov na vzťah medzi faktom a hodnotou sa najčastejšie viaže na známe myšlienky obsiahnuté v pasáži tretej knihy jeho *Traktátu o ľudskej prirodzenosti* (ďalej len *Traktát*): „V každom systéme morálky, s ktorým som sa doteraz stretol, som si všimol, že jeho autor po nejaký čas postupuje bežným spôsobom uvažovania a ustanovuje existenciu Boha alebo robí pozorovania ľudských záležitostí, a zrazu s prekvapením zisťujem, že namiesto bežných výrokových spojok *je* a *nie je* nenachádzam žiadne vety, ktoré by neboli spojené spojkami *má byť* a *nemá byť*. Táto zmena *nie* je výrazná, ale má závažné dôsledky, pretože toto *má byť* a *nemá byť* vyjadrujú nejaký nový vzťah či tvrdenie, a je nevyhnutné, aby ten nový vzťah bol preskúmaný a vysvetlený a zároveň aby bolo vysvetlené to, čo sa zdá byť nepredstaviteľné, ako tento nový vzťah môže byť odvodený z iných, ktoré sa od neho úplne líšia“ (Hume 1967, 469).

Práve táto myšlienka, podľa ktorej vety, v ktorých sa vyskytujú výrazy *má byť/nemá byť*, vyjadrujú zásadne odlišný vzťah alebo tvrdenie ako vety, v ktorých sa vyskytujú výrazy *je/nie je*, sa stala jednou z najvplyvnejších, najmä v oblasti morálnej filozofie, z Humovho myšlienkového dedičstva. Podľa interpretácie, ktorú možno považovať za historicky prevládajúcu, ba až štandardnú (vo filozofii 20. storočia nepochybne aj pričinením predstaviteľov logického pozitivizmu), tento Humom formulovaný princíp hovorí, stručne povedané, to, že žiadne *mal by* nevyplýva z *je*, teda žiadne tvrdenie obsahujúce modálne sloveso *má byť* nemožno logicky odvodiť z množiny takých premís, ktoré obsahujú iba sloveso *je*. Vyjadrené v heslovitej formulácii: „Žiadny záver typu *má byť* nemožno vyvodiť z *je* premís“ (MacIntyre 2004, 75). Inými slovami, uvedený princíp zakazuje odvodzovať vety o tom, čo *má byť*, z viet o tom, čo *je*, teda zakazuje odvodzovať *má byť*-vety z *je*-viet, čo sa interpretuje v nasledujúcom zmysle: z faktúálnych tvrdení ako premís nemožno logicky odvodiť hodnotový súd ako záver (už aj z toho jednoduchého dôvodu, že vety o tom, čo *má byť*, nie sú ani pravdivé, ani nepravdivé, nemajú pravdivostnú hodnotu). Keď sa bližšie pozrieme na tieto dve interpretácie, na prvý pohľad nemusí byť zjavné, ako sú navzájom prepojené, prečo nemožnosť odvodenia *má byť*-viet z množiny *je*-viet má znamenať aj nemožnosť odvodenia hodnotových súdov k faktúálnym premís. Ako na to upozorňuje R. Bělohrad, spojenie

faktuálnych tvrdení s *je*-vetami je pomerne jasné, menej jasné je však to, čo majú *má byť*-vety spoločné s hodnotovými súdmi. Prepájajúcim článkom je tu názor, podľa ktorého hodnotový súd „X je dobré“ zahrnuje v sebe význam výrazu „X má byť vykonané“, teda názor, podľa ktorého existuje konceptuálne prepojenie medzi hodnotovými výrazmi „je dobré“ a motiváciou či návodom na konanie.³ Ide tu o postulovanie vnútorného konceptuálneho prepojenia medzi tým, že niečo, nejaký stav vecí považujeme za dobrý, a motiváciou konania smerom k dosiahnutiu daného stavu vecí (pozri Bělohrad 2011): „... z toho vyplýva, že ak nemožno logicky odvodiť *má byť*-vetu z množiny *je*-viet, tak nemožno odvodiť ani nejakú hodnotovú vetu ako *Toto je dobré* z množiny *je*-viet, teda faktualných viet“ (tamže). Takýto názor zastáva aj jeden z vplyvných predstaviteľov analytickej morálnej filozofie R. M. Hare, podľa ktorého v hodnotových súdoch, obsahujúcich hodnotiace slová *dobry*, sú vždy obsiahnuté imperatívy (Hare 1952, 163) alebo ich na také súdy, obsahujúce výraz *má byť*, možno previesť.⁴

V tomto bode treba poznamenať, že uvedený Humov názor (tzv. Humov zákon) je v súčasnosti predmetom viacerých sporov a reinterpretácií; neexistuje názorová zhoda nielen ohľadom jeho správnosti, ale ani v tom, či ho sám Hume skutočne zastával. MacIntyre (MacIntyre 1959) napr. argumentuje, že Hume v predmetnej pasáži formuluje iba problém či otázku toho, ako je možné prejsť od konštatovania faktov k formulácii hodnotových súdov, inými slovami, pýta sa na možnosť odvodu viet o tom, čo má byť (*má byť*-viet), z viet o tom, čo je (*je*-viet) bez toho, aby formuloval negatívny záver o tejto možnosti. Keby sme ho interpretovali v zmysle „zákona“, tvrdí tento autor, by bol prvým, ktorý tento údajný, jemu pripisovaný zákon porušil. Podľa MacIntyry v citovanej pasáži sa vyjadruje Humovo odmietanie pokusov hľadať základy mravnosti v náboženstve a jeho snaha umiestniť ju do sféry ľudskej prirodzenosti, záujmov a túžob. Podobne dôvodí aj Z. Jastrzemska, ktorá si Humov princíp všíma v kontexte jeho kritiky rozumu a podľa ktorej Hume vlastne ani netvrdí, že normy nemožno odvodiť z faktov (Jastrzemska 2011, 41). Napriek tomu však možno považovať vyššie načrtnutú štandardnú interpretáciu za stále rozšírenú tak v oblasti filozofickej reflexie vedy, ako aj vo filozofickej reflexii morálky,⁵ najmä v analytickej etike či metaetike. Ilustratívne uvedieme názor K. R. Poppera, podľa ktorého najzákladnejšou

---

³ Samozrejme, takéto prepojenie funguje aj v negatívnom smere, negatívne hodnotové súdy „X je (morálne) zlé“ obsahujú v sebe „návod“ nevykonať X.

⁴ Pozri bližšie (Palovičová 2000).

⁵ Svedčí o tom i skutočnosť, že sa jej dostalo samostatného pomenovania ako Humov zákon (pozri Hare 1981, 16). Princíp, podľa ktorého z faktualných premís možno odvodiť len faktualný záver, nazýva M. Back Humovou gilotínou, zároveň však argumentuje v prospech jej nefunkčnosti (Black 1964). Vzhľadom na to, že v súčasnosti viacerí autori spochybňujú platnosť tohto „zákona“, v ďalšom texte budem na označenie problémov vzťahu medzi *je*-vetami a *má byť*-vetami používať termín „Humov problém“.

a zároveň najdôležitejšou otázkou etiky je otázka logická, čím myslí „nemožnosť odvodenia netautologických etických pravidiel-imperatívov, princípov postupu, cieľov, alebo akokoľvek ich popisujeme, z tvrdení o faktoch“ (Popper 1948, 154, cit. podľa Black 1964, 165).

Rekonštrukcia Humovej argumentácie

Vráťme sa však k vyššie citovanej pasáži *Traktátu* a všimnime si, že Hume tu formuluje problém vzťahu medzi *je* a *má byť* (tzv. *is – ought problem*), medzi deskriptívnymi a hodnotovými súdmi ako kritiku takého uvažovania a zdôvodňovania, keď z tvrdení o tom, čo je, sa odvodzujú (etické) závery o tom, čo má byť. Doslovne vzaté, Hume tu hovorí o tom, že z pozorovania ľudských záležitostí alebo z tvrdení o existencii boha, ktoré sú vyjadrené vo vetách pomocou obvyklých spojok *je* a *nie je*, moralisti (jeho čias) znenazdajky prechádzajú k normatívnym záverom o tom, čo *má byť*. Upozorňuje na to, že vety, v ktorých sa vyskytujú výrazy *má byť* a *nemá byť*, vyjadrujú tvrdenie, ktoré je odlišné od viet, ktoré konštatujú, že niečo *je* alebo *nie je*, a hovorí o potrebe preskúmania tohto nového typu tvrdenia, ako aj vzťahu medzi prvým a druhým typom viet. Inými slovami, Hume upozorňuje na potrebu vysvetliť to, ako môžu byť vety obsahujúce modálne sloveso *má byť* odvodené z viet obsahujúcich sloveso *je*.

V súvislosti s uvedeným Humovým problémom vyvstávajú viaceré otázky, interpretačné aj obsahové. Okrem skôr dejinnofilozofickej, interpretačnej a exegetickej otázky, ako aj otázky, či samotný Hume zastával názor, ktorý sa mu pripisuje, ide najmä o otázku, či možno z tejto pasáže odvodiť tézu o dichotómii faktov a hodnôt. Druhá otázka sa týka toho, či Humov problém je problémom logického odvodzovania, teda (logického) vzťahu medzi faktuálnymi a deskriptívnymi súdmi na jednej a normatívnymi a preskriptívnymi súdmi na druhej strane, alebo je to problém takpovediac ontologický v tom zmysle, že tu ide o dištinkciu medzi odlišnými spôsobmi jestvovania faktov na jednej a noriem a hodnôt na druhej strane.⁶ Nemenej dôležitá je otázka, či nemožnosť logického, deduktívneho odvodenia hodnotových súdov z faktuálnych súdov znamená aj to, že medzi nimi neexistujú žiadne vzťahy či prepojenia, teda či je dichotómia medzi faktmi a hodnotami obhájitelná. Zodpovedanie všetkých týchto otázok presahuje možnosti a rámec štúdie, preto sa v nasledujúcej časti budem venovať predovšetkým osvetleniu Humovej argumentácie v prospech tézy o nemožnosti logického odvodenia vety o tom, čo *má byť*, z viet o tom, čo *je*, a to najmä v kontexte jeho názorov na možnosti ľudského rozumu. Pokúsím sa ďalej ukázať, že načrtnutá interpretácia Humovej tézy, ktorá postuluje priepasť medzi faktmi a hodnotami, ide nad rámec litery jeho textu (pričom sa obmedzím iba na *Traktát*).

---

⁶ Pozri (Putnam 2002, 14-15).

Pri interpretácii citovanej pasáže si treba všimnúť kontext, v ktorom Hume formuluje princíp nemožnosti odvodu (Hume 1967, 455) (na účely tejto štúdie odhliadnem teraz od celkového kontextu Humovej morálnej filozofie). Ako je známe, svoje úvahy o morálke umiestňuje Hume do kontextu svojich názorov o rozume (*understanding*) a vášňach (*passions*), presnejšie, tvrdí, že (jeho) učenie o morálke potvrdzuje to, čo hovoril o rozume a vášňach v II. knihe svojho *Traktátu* o podriadenosti rozumu vášňam. Výklad svojich etických názorov začína rekapituláciou učenia o mysli, o svojej teórii ideí, stručne si ju teda pripomeňme. Podľa Huma myseľ vníma iba svoje vlastné percepcie a nevykonáva žiadnu takú činnosť, ktorá by nebola operáciou s perceptorami. Preto pojem percepcie nie je o nič menej aplikovateľný na také sudy, pomocou ktorých rozlišujeme medzi morálnym dobrom a zlom, než na akékoľvek iné operácie mysle. A keďže percepcie delíme na impresie a idey, táto dištinkcia nás stavia pred otázku, ktorá je ústrednou otázkou úvah o morálke a ktorá znie takto: Sú to idey alebo impresie, pomocou ktorých rozlišujeme medzi cnosťou a nerestou, sú to idey alebo impresie, ktorými operujeme, keď považujeme nejaký čin za odsúdeniahodný alebo chvályhodný? (Hume 1967, 456)

Pri zodpovedaní tejto centrálnej otázky Hume zdôrazňuje, že, ako nás o tom presvedča všeobecná skúsenosť, ľudia konajú na základe svojich povinností alebo že sa zdržiavajú istých činov z dôvodu ich nespravodlivosti – morálka sa týka predovšetkým nášho konania a keďže sú to city a vášne, ktoré podnecujú ľudské konanie, morálka pramení z ľudských pocitov. Z toho, že morálka sa týka náklonnosti a konania ľudí, podľa neho vyplýva, že nemôže byť odvodená z rozumu (Hume 1967, 457), lebo, ako argumentuje v súvislosti s učením o vášňach, samotný rozum nikdy nemôže mať takýto vplyv, v oblasti citov a konania je rozum impotentný, neschopný. Rozum, ktorého úlohou je odhaľovanie pravdy alebo nepravdy, operuje v oblasti vzťahov medzi ideami alebo v oblasti faktov (v zmysle tzv. Humovej vidlice), jeho produkty môžu byť pravdivé alebo nepravdivé, ale nie správne alebo nesprávne.

Pravidlá morálky teda musia byť odvodené z niečoho iného, nie z rozumu. Pokiaľ teda prijmeme stanovisko, podľa ktorého rozum nijako neovplyvňuje naše vášne a naše konanie, nemôžeme sa nádejať, že morálku odvodíme z rozumu. Následne Hume zhrňuje jeden zo svojich argumentov v prospech tézy, že rozum je „inertný“, bezvládný, nečinný, takto: úloha rozumu spočíva v objavovaní a rozlišovaní pravdy a nepravdy, pričom pravda a nepravda spočívajú v súlade alebo nesúlade v rovine reálnych vzťahov medzi ideami alebo v rovine reálnej existencie či faktov. Ako je známe, podľa hlavnej Humovej zásady predmetom ľudského rozumu a bádania môžu byť len vzťahy medzi ideami alebo fakty a čokoľvek, čo nespadá do týchto oblastí, nemôže byť pravdivé alebo nepravdivé a nemôže byť predmetom rozumu. Je evidentné, že naše city, túžby, vášne, vôľa

i konanie nepodliehajú takémuto súhlasu alebo nesúhlasu, neimplikujú žiadne iné city alebo činy, takže nemôžu byť považované ani za pravdivé, ani za nepravdivé, nemôžu byť ani v súlade, ani v nesúlade s rozumom. „Keďže rozum sám nikdy nemôže vyvolať žiadny čin alebo chcenie, usudzujem, že táto schopnosť je rovnako neschopná zabrániť chceniu (...). Tak sa ukazuje, že princíp, ktorý odporuje našej vášni, nemôže byť ten istý, aký odporuje rozumu, iba sa tak nesprávne nazýva. Keď hovoríme o konflikte vášne a rozumu, vlastne nehovoríme presne, filozoficky. Rozum je, a má byť, iba otrokom vášni a nikdy si nemôže nárokovať na inú úlohu než im slúžiť a podrobovať sa im“ (Hume 1967, 415). Medzi cnosťou a neresťou teda nikdy nerozlišujeme len prostredníctvom rozumu, k takémuto rozlišovaniu nedospievame prostredníctvom porovnávania ideí, preto sa to musí diať iným spôsobom, a to prostredníctvom nejakých impresíí alebo citov, ktoré tieto impresie vyvolávajú. „Naše rozhodovania medzi mravnosťou a nemravnosťou sú zjavne percepciami, a keďže všetky percie sú buď impresiami alebo ideami, vylúčenie jedných je presvedčivým argumentom v prospech druhých. Preto mravnosť je skôr predmetom citov než predmetom súdenia (...)“ (Hume 1967, 470), cnosť a neresť sa týkajú našich pocitov a vášní, sú to impresie z reflexie (*reflections*), vnútorné impresie. To však neznamená, že rozum nezohráva žiadnu rolu, aj keď je to rola podriadená vášňam – túžby a vášne nám predkladajú ciele, o ktoré sa usilujeme, avšak rozum, ktorý operuje vo sfére vzťahov medzi ideami alebo vo sfére faktov a ktorý jediný nás informuje o vzťahu príčiny a následku, nám ukazuje cestu k dosahovaniu týchto cieľov.⁷

Rozum môže ovplyvniť ľudské konanie alebo správanie iba dvomi spôsobmi: buď vyvolá cit⁸ tým, že nás informuje o existencii niečoho, čo je predmetom citu, alebo ak zisťuje vzťah medzi príčinou a účinkom, a toto vzbudzuje cit. To sú jediné druhy súdenia, ktoré sprevádzajú ľudské konanie a správanie alebo ktoré ich môžu vyvolať. Takéto súdy môžu byť nepravdivé alebo chybné, napr. ak sa človek mylí pri posúdení povahy objektu, ktorý môže spôsobiť bolesť alebo pôžitok, alebo ak nevie určiť vhodný prostriedok na dosiahnutie svojho cieľa, to však nevedie k nemorálnosti, ale k obvyčajnej faktickej chybe.

Vyššie načrtnutý argument o nečinnosti či bezvládnosti rozumu podľa Huma ukazuje aj to, že hodnota alebo prospešnosť nejakého činu nie je daná tým, že je v súlade s rozumom, ako ani nevhodnosť činu nie je daná tým, že by bola s ním v rozpore. A keďže rozum sám ani nikdy nespôsobuje žiadny čin či konanie, ani im zabrániť nemôže, nemôže byť ani zdrojom morálneho dobra alebo zla, lebo tieto, ako vidíme, takéto vplyvy majú. Činy môžu byť chvályhodné alebo

---

⁷ Pozri (Norton 1993, 163).

⁸ Podľa Humovej teórie ideí prítomná idea môže vyvolať vnútornú impresiu mysle (impresiu z reflexie).

odsúdeniahodné, ale nie rozumné alebo nerozumné.⁹ Hodnota konania alebo jeho neprospešnosť súvisia aj s našimi prirodzenými náklonnosťami, či už v pozitívnom zmysle, v zmysle súladu s nimi, alebo naopak v zmysle nesúladu, čo však pre rozum neplatí, pretože rozum nemá žiaden vplyv na prirodzené náklonnosti. „Rozum je úplne inaktívny a ako taký nemôže byť zdrojom takých aktívnych princípov, ako je vedomie, vôľa alebo morálny zmysel (*sense of morals*)“ (Hume 1967, 458). Morálne sudy sú tak vyjadrením pocitov a vášní.

Na adresu tých filozofov, podľa ktorých sa také morálne kvality ako cnosť alebo nerosť týkajú faktov alebo spočívajú v nejakých vzťahoch a sú predmetom dôkazu, uvádza: pozrime sa na „úmyselnú vraždu a skúmajme ju zo všetkých možných hľadísk a zisťujme, či tam nájdeme fakt alebo reálnu existenciu, ktorú by sme nazvali *nerosť*. Nech sa na ňu dívame akokoľvek, nájdeme len isté vášne, motívy, vôľové akty a myšlienky“ (Hume 1967, 468). Nerosť a cnosť možno podľa jeho názoru prirovnať k zvukom a farbám, ktoré nie sú vlastnosťami vecí, ale percepciami – vnútornými impresiami alebo impresiami z reflexie. V tomto kontexte formuluje myšlienku o odlišnej povahe faktuálnych a morálnych súdov, ktorá pôsobí ako gilotína, pomocou ktorej sa stanovuje priepasť medzi sférou faktov a sférou hodnôt a ktorá je v podstate namierená voči tým, ktorí predpokladajú alebo tvrdia objektívnu existenciu morálky.¹⁰ Myslím si, že autori, ktorí (Humov) názor ohľadom nemožnosti logického odvodzenia interpretujú v zmysle dichotómie medzi faktmi a hodnotami, idú nad rámec litery Humovho textu. Ako na to poukazuje aj A. MacIntyre, aj keď pripustíme nemožnosť logického odvodzovania v zmysle deduktívneho argumentu, neznamená to, že fakty a hodnoty predstavujú „oddelené svety“ v ontologickom zmysle slova (MacIntyre 1959, 455).

Namiesto záveru

Problém logického odvodzovania morálnych súdov z faktuálnych premís, prostredníctvom ktorého sa problém vzťahu medzi faktmi a hodnotami často tematizuje, je nepochybne zložitý a pokiaľ viem, dodnes nemá uspokojivé a všeobecne akceptované riešenie. Domnievam sa však, že

---

⁹ Aspoň nie v prísnom filozofickom zmysle, tvrdí Hume, a uvádza, že osoba môže vychádzať z nesprávnej predstavy o tom, čo je vhodným nástrojom k uskutočneniu činnosti, v takom prípade povieme, že koná neracionálne, ale iba v nepresnom, prenesenom zmysle (Hume 1967, 459).

¹⁰ V tomto bode si môžeme všimnúť súvislosť s humovským chápaním motivácie konať, s ustanovením priepasti medzi presvedčeniami chápanými ako opisy sveta, ktoré závisia od toho, aký svet je, ako sa veci majú, a túžbami, ktoré naopak ukazujú, aký svet chceme mať. K ľudskému konaniu je vždy potrebná aj túžba, samotné presvedčenia sú nedostačujúce, tie nijako neukazujú, aký stav vecí chceme mať. A hoci presvedčenia sú nevyhnutné pre motiváciu konať, sú nepostačujúce – musia byť spojené s túžbou zmeniť existujúci stav. Zároveň však podľa Huma medzi presvedčeniami a túžbami neexistuje žiadne prepojenie – sú to dva odlišné mentálne stavy (pozri aj Fisher 2011, 134-135).

tematizácia otázky vzťahu medzi faktmi a hodnotami môže prebiehať v širšom rámci filozofických diskusií, v ktorom ťažkosti s vysvetlením logického prepojenia, resp. s nemožnosťou logického odvodenia neznamenujú, že by sme na tento problém mali rezignovať. Podobne aj Humove názory, ktorým som v tomto texte venovala pozornosť, chápem skôr ako podnet na ďalšie rozpracovanie uvedenej problematiky.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-14-0510. [Veda, spoločnosť, hodnoty. Filozofická analýza ich vzájomných väzieb a interakcií.]

Literatúra

BĚLOHRAD, R. (2011): The Is-Ought Problem, the Open Question Argument, and the New Science of Morality. *Human Affairs. A postdisciplinary Journal of Humanities & Social Sciences*. Bratislava: Slovak Academy of Sciences, 21 (3), 262-271.

BLACK, MAX. (1964): The Gap between „Is“ and „Should“. *The Philosophical Review*, 73 (2), 165-181.

FISHER, A. (2011): *Metaethics*. Durham: Acomen Publishing Limited.

HARE, R. M. (1952): *The Language of Morals*. New York: Oxford University Press.

HARE, R. M. (1981): *Moral Thinking. Its Levels, Methods and Point*. New York: Oxford University Press.

HUME, D. (1967): *A Treatise of Human Nature*. Ed. by L. A. Selby-Bigge. (First edition 1888, reprinted 1967). Oxford: Clarendon Press.

JASTRZEMBSKÁ, Z. (2011): Naturalismus Davida Huma. In: Loužek, M. (ed.): *David Hume. 300 let od narození*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 35-41.

MACINTYRE, A. (1959): Hume on „Is“ and „Ought“. *The Philosophical Review*, 68 (4), 451-468.

MACINTYRE, A. (2004): *Ztráta cnosti*. Praha: Oikoymenh.

NORTON, D. F. (1993): Hume, human nature and the foundations of morality. In: Norton, D. F. (ed.): *The Cambridge Companion to Hume*. Cambridge: Cambridge University Press, 148-182.

PALOVIČOVÁ, Z. (2000): K niektorým významom pojmu *dobrý* v morálnej filozofii. *Filozofia*, 55 (9), 962-701.

PALOVIČOVÁ, Z. (2001): Prínos G. E. Moora k etickej diskusii o pojme *dobro*. *Filozofia*, 56 (2), 82-89.

POINCARÉ, H. (1907): *The Value of Science*. New York: The Science Press.

POPPER, K. R., KNEALE, W. C., AYER, A. J. (1948): What can Logic do for Philosophy? [online] *Aristotelian Society*, 22 (4, Supplementary Volume), 141-178. Dostupné na: http://www.thatmarcusfamily.org/philosophy/Course_Websites/Readings/Popper%20Kneale%20Ayer%20-%20What%20Can%20Logic%20Do%20for%20Philosophy.pdf. [cit. 2015-12-21]

PUTNAM, H. (2002): *The Collapse of Fact/Value Dichotomy and Other Essays*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.

REMIŠOVÁ, A. (2004): *Etické názory G. E. Moora a L. Wittgensteina*. Bratislava: ASCO art&science.

SEARLE, J. R. (1964): How to derive „ought“ from „is“. *The Philosophical Review*, 73 (1), 43-58.

SEARLE, J. R. (2007): *Rečové akty*. Bratislava: Kalligram.